

نگارخانه

فصلنامه علمی

وابسته به بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

راهکارهای برای پیشگیری از بزهکاری و اصلاح مجرمین / سید محمد حسینی دره صوفی

ارزش اثباتی ادله الکترونیکی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت / محمد زمان عارقی

بررسی فقهی شرطیت ختان در طواف / سید رضی قادری

جرم سرقت و مجازات آن از منظر فقه اسلامی، قوانین ایران و افغانستان / قربانعلی مبلخ

نظریه حرمت جهاد پیش از قیام حضرت مهدی، با نگاه نقادانه به نظرات عبدالله الموصلی / محمدجعفر میلان نورانی و همکاران

جستار در باب جهاد / قربانعلی حکیمی

عوامل برکت ساز و برکت سوز در قرآن کریم / سید محسن حسینی

عنوان: فصلنامه علمی نسیم کوثر

مدیر مسئول و سردبیر: سید محمد حسینی دره صوفی

ویراستار: سید محمد نقوی

گرافیسٹ: سید محمود محسنی

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۶۰,۰۰۰ تومان

صاحب امتیاز: بنیاد فرهنگی خدماتی امام حسن عسکری (ع)

شماره تماس: ۰۰۹۸۹۳۵۳۹۶۹۷۷۶

سایت فصلنامه: nasimekosar.blog.ir

ایمیل: nasimkosar1399@gmail.com

دفتر مرکزی و محل چاپ: قم، شهر قائم، ۱۲ متری شهید رجایی، پلاک ۵۲

راهنمایی نویسندگان و شیوه نامه نگارش فصلنامه علمی نسیم کوثر

۱. مقاله قبلا در نشریه دیگری به چاپ نرسیده یا همزمان برای سایر مجلات ارسال نشده باشد.
۲. مقاله دارای عنوان، چکیده به زبان فارسی، واژگان کلیدی، مقدمه، متن اصلی، نتیجه گیری، منابع و ماخذ باشد.
۳. مقاله در برنامه word و باقلم IR lotus و اندازه ۱۴ نازک بوده. و عنوان مقاله با قلم B Titr و اندازه ۱۴ تایپ شود.
۴. حجم هر مقاله حداقل ۱۲ و حداکثر ۲۲ صفحه باشد.
۵. کلمات کلیدی بین ۴-۷ کلمه و بصورت فارسی باشد.
۶. چکیده فارسی، از ۱۵۰ تا ۲۰۰ کلمه باشد.
۷. معادل انگلیسی اصلاحات و مفاهیم علمی رایج پانویس شود.
۸. ارجاع به منابع درون متنی باشد. داخل پرانتز، نام خانوادگی، سال انتشار و شماره صفحات ذکر شود. مثال (حاجی ده آبادی، ۱۳۹۶، ۱۰۰).
۹. فهرست منابع و ماخذ، به ترتیب الفبای نام خانوادگی نویسندگان، باشد (الف). کتابها: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، سال انتشار، عنوان کتاب، (بصورت توپر)، نام خانوادگی مترجم یا مصحح، نام مترجم یا مصحح، شماره جلد، محل انتشار و ناشر. مثال: هارت، هرت، ۱۳۹۰، مفهوم قانون، راسخ، محمد، تهران، نشر نی.
- ب. مقالات: نام خانوادگی، نام، سال انتشار، عنوان مقاله، (بصورت توپر)، نام مجله، شماره مجله و شماره صفحات اول و آخر مقاله. مثال: رضایی، محسن، ۱۳۸۵، روش تجربی، فرهنگ مدیریتی سال چهارم، شماره دوازدهم، ۱۷۲، ۱۸۹.
۱۰. در زیر عنوان مقاله اسم نویسنده یا نویسندگان و در قسمت پاورقی ایمیل و سمت پژوهشگر و همچنین مشخص نمودن نویسنده مسئول. (به عنوان مثال حسینی، سید محمد، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی العالمیه، قم).
۱۱. مقالات بیانگر آرا و نظرات نویسندگان است و فصلنامه نسیم کوثر مسئولیتی ندارد.

اعضای هیأت تحریریه:

۱. سید محمد حسینی دره صوفی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی،
نخبه و پژوهشگر برتر در دانشگاه بین المللی المصطفی. قم
۲. دکتر سید رضی قادری، دکتری فلسفه اخلاق از دانشگاه باقر العلوم،
سطح چهار فقه و اصول حوزه، استاد سطوح عالی حوزه. قم
۳. محمدعلی علیدادی، دانشجوی دکتری فقه و حقوق قضایی، جامعه
المصطفی العالمیه. قم
۴. حفیظ الله محمدی، سطح چهار، دانشگاه خاتم النبیین. کابل
۵. قربانعلی مبلغ. کارشناسی ارشد فقه و حقوق قضایی، جامعه المصطفی
العالمیه. قم.

فهرست مطالب

۷	راهکارهای برای پیشگیری از بزهکاری و اصلاح مجرمین
۲۳	ارزش اثباتی ادله الکترونیکی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت (ع) و فقه حنفیه
۴۵	بررسی فقهی شرطیت ختان در طواف
۶۱	بررسی جرم سرقت و مجازات آن از منظر فقه اسلامی، قوانین ایران و افغانستان
۱۰۱	بررسی نظریه حرمت جهاد پیش از قیام حضرت مهدی، با نگاه نقادانه به نظرات عبدالله الموصلی
۱۲۷	جستار در باب جهاد
۱۴۷	عوامل برکت ساز و برکت سوز در قرآن کریم

ارزش اثباتی ادله الکترونیکی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت (ع) و فقه حنفیه

محمد زمان عارقی^۱

چکیده

با گسترش حوزه‌های فناوری‌های اطلاعاتی و اطلاعاتی در تمام ابعاد زندگی انسان ها و در حوزه‌های مختلف از جمله نظام فقهی و حقوقی تحت تأثیر فناوری‌های جدید و نوین اطلاعاتی و ارتباطی قرار گرفته است، به شکلی که مطلق ادله الکترونیکی، از جمله «داده پیام» از این به بعد می‌تواند مطابق فصل دوم قانون تجارت الکترونیکی، ارزش اثباتی داشته و مثل ادله سنتی دارای ارزش فقهی و حقوقی هستند، از نظر فقهی و حقوقی پاسخگوی مسائل امروز باشد. با توجه به شایع شدن تغییر، انکار جعل و تزویر، و دستکاری اسناد و مدارک، اعلام هویت جعلی و... بحث ارزش اثباتی در حقوق ایران و افغانستان از منظر فقه اهل بیت (ع) و فقه احناف و بحث طریقت و موضوعیت داشتن ادله الکترونیکی و حصر و عدم حصر آن از منظر فقهی و همچنین جمع‌آوری حفظ تمامیت و حفظ اصالت و اعتبار داده‌ها برای دادرسی در مراجع قضای منجر به چالش‌های از نحوه‌ی عمل کرد مجریان قانون، در مواجهه با اسناد الکترونیکی و با پرونده‌های مرتبط با فضای مجازی، احتیاج به بررسی و تحقیق دارد که ما در این تحقیق دنبال تحقق این امر هستیم.

کلمات کلیدی: ارزش، اثباتی، ادله الکترونیکی، فناوری، داده پیام.

۱. مقدمه

در مواردی همچون دادرسی که از نظر فقهی و حقوقی از اهم مسایل در مراتب و فرایند رسیدگی، بحث ادله اثبات است، زیرا ادله الکترونیکی به صورت داده پیام، ویژگی های منحصر به فردی را دارد و از بقیه دلایل غیر مجاز متمایز است، و با ملاحظه فقه جعفری و حنفی، با مقایسه به ادله سنتی از باب تنقیح مناط قطعی و قیاس مستنبط العله مستلزم قواعد جدیدی می باشند.

همچنین با ملاحظه به قواعد حقوقی و قانونی از جمله قانون تجارت الکترونیکی که در سال ۱۳۸۹ به تصویب رسیده در ماده ۶ الی ماده ۱۲ به ارزش اثباتی ادله الکترونیکی که به صورت داده پیام باشد در داخله و در ضمن اینکه آن را ماده ۲ تعریف نموده و در ماده ۶ آن را در حکم نوشته قلمداد نموده است، خودش مؤید قول فقهای است که نوشته را معتبر می دانند در صورتی که عاری از احتمال جعل و تزویر باشد، و از آنجایی که نوشته از بین سائر ادله تنها دلیلی است که بصورت سند می تواند تبارز کند،

لذا مسائل فقهی و حقوقی عدیده ای مر بوط به ارزش اثباتی آن بین فقها و حقوق دانان مطرح می شود.

از باب مثال:

الف: آیا ادله الکترونیکی از نظر فقه و حقوق از اعتبار بر خوردار است؟

ب: آیا اسناد الکترونیکی که اطمینان آوراست قابل انتساب به صادرکننده آن است یا خیر؟

ج: تشخیص اصل سند از کپی و عرضه آن در مقام قضایی و همچنین حفظ

اصالت و تمامیت و اینکه تعرض به اصالت چنین اسنادی چگونه است؟

این هامباحث چالش بر انگیز بوده، که تحلیل ها و دیدگاه های متفاوتی فقهی و حقوقی در مورد آن قابل طرح می باشد. اما با توجه ودقت به نظریات فقهی (امامیه و حنفیه) و مواد قانونی ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیک ثابت شده است که ادله الکترونیکی از لحاظ ارزش حکم سند سنتی را دارد، و در ماده ۲۱ قانون تجارت

الکترونیک به نحوی در تفکیک داده پیام از رونوشت آن است، لذا در این صورت هرگاه قانون لازم بداند که معلومات به صورت اصل نگهداری شود مطابق ماده ۸ آن قانون امکان پذیر می باشد.

بنا بر این در این مقاله آنچه را که نگارنده در پی آن است بررسی و تحلیل جنبه های شکلی ادله الکترونیکی از قبیل ارزش اثباتی آن از لحاظ فقهی و حقوقی و از قبیل تطبیقات حقوقی و فقهی در جرایم رایان های و موضوعیت و عدم موضوعیت و حصر و عدم حصر داشتن و اینکه کدام داده پیام ارزش فقهی و حقوقی دارد، می باشد همچنین در این نوشتار در صدد نوآوری هایی بودیم که از جهت موضوع، استخراج اقوال، طرح استدلال ها، و تطبیقات انجام شده تا اندازه ای موفق بوده ایم لذا تحقیق حاضر به صورتی که مشاهده می شود تا کنون توسط نویسندگان دیگری انجام نشده است. و در این تحقیق اول راجع به ارزش اثباتی ادله الکترونیکی از منظر فقه و حقوق افغانستان و فقه اهل بیت (ع) و حنفی، دوم راجع به حصر و عدم حصر و طریقت داشتن ادله الکترونیکی اشاراتی صورت گرفته که قرار شرح زیر است (سلطانی، ۱۳۹۶، ص ۲۰)

۲. تعریف ادله الکترونیکی از منظر قانون ایران و افغانستان

در قانون افغانستان از مطلق دلیل چه رسد از ادله الکترونیکی تعریفی صورت نگرفته فقط مصداق ادله در قانون اجرائات و قانون مدنی افغانستان آمده اما با توجه به مفهوم حقوقی اسناد سنتی با بکار گیری و ترکیب ابزارهای نوین از نظر قانون هردو کشور (ایران و افغانستان) این طور یک تعریف بدست، می آید: ادله الکترونیکی یعنی: سند الکترونیکی مراد از سند الکترونیکی نوشته: خط و یا علامتی است که بر روی صفحه نمایان باشد خواه از خطوط متداول عرفی باشد مثل داده پیام و یا غیر متداول مثل رموزها و علامت های که افراد بین خود در روابط عمومی استفاده می کند و داده پیام را ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی چنین می فرماید هر نماد از واقعه اطلاعاتی است که با وسایل الکترونیک دریافت و ذخیره و پردازش می شود (فاطمیان، و حسنی، و کی نیا، ابهری، ۱۳۸۹ ص ۵)

۱-۲. ارزش ادله الکترونیکی از منظر قانون افغانستان

برای ادله الکترونیکی چیزی به عنوان مواد قانونی مطرح نشده فقط در سال ۱۳۹۹ قانون معاملات و امضای الکترونیکی از طرف دولت و نمایندگان تصویب، و طی نشست خبری به طوری سر بسته چنین اعلام شده که این قانون درشش فصل وسی ماده تنظیم شده، و از جزئیات آن تاکنون خبری نشده است.

بعض نویسندگان دانشگاه خاتم النبیین راجع به دلیل، که در قانون آن کشور پیش بینی شده است اظهار داشته که دلیل عبارت: از وسیله‌ی که سبب اقناع وجدان قاضی به واقعیت گردد، می باشد.

و در قانون مدنی، و اصول محاکمات مدنی افغانستان، دلیل را پنج قسم شمرده:

۱ اقرار

۲ اسناد

۳ شهادت

۴ سوگند و نکول آن

۵ قرائن مستنبطه و قاطعه

باتوجه به تحقیقات می دانی و تماس که بنده با دو تاقاضی بر حال ولایت غزنی داشتم به نام‌های جناب قاضی شاه ولی، جناب قاضی رحمانی، بالهام گیری از قسم پنجم دلیل چنین به نتیجه رسیدم در صورت که، ادله الکترونیکی سبب اقناع وجدان قاضی گردد و قرینه قاطع برای وقوع جرم باشد در اعتبارش شکی وجود ندارد (همان مقاله انجمن دانشگاه خاتم النبیین (ص) ص ۵)

۲-۲. ارزش ادله الکترونیکی از منظر قانون جمهوری اسلامی ایران

اعتبار این دلیل را می توان از ماده‌ی ۱۴ و ۱۵ قانون تجارت الکترونیک استفاده کرد از نظر ارزش این قسم دلیل مثل اسناد رسمی غیر قابل انکار و تردید می باشد چنانچه ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیکی چنین اظهار می دارد " نسبت به داده پیام مطمئن، سوابق الکترونیکی مطمئن، انکار و تردید مسموع نیست و تنها می توان ادعای جعلیت به داده پیام مزبور وارد و یا ثابت نمود که داده پیام مزبور به جهتی از جهات قانونی از

اعتبار افتاده است" لذا اثبات جعلی بودن یا از ارزش افتادن داده پیام مربوط به مدعی می‌باشد با ملاحظه به ماده ۱۴ قانون تجارت الکترونیک بطور صریح اعتبار این نوع دلیل دریافت می‌گردد. متن ماده مزبوره چنین ابراز می‌دارد "کلیه داده پیام‌های که بصورت مطمئن ایجاد و نگهداری شده‌اند از حیث محتویات و امضای مندرج در آن، تعهدات طرفین یا طرفی که تعهد کرده و کلیه اشخاصی که قائم مقام قانونی آن محسوب می‌شوند، اجرای مفاد آن وسائر آثار، در حکم اسناد معتبر و قابل استناد در مراجع قضای و حقوقی است" نکته قابل عرض اینکه سند معتبر سندی می‌باشد هم قدرت ایجاد اعمال و هم قدرت اثبات اعمال حقوقی را دارد اما سند که قابل استناد باشد، باین معنی است که فقط در مقام اثبات موضوع اثر گذار است اما در مقام ثبوت اثری ندارد، پس برای سند مطمئن در پیش نویس قانون تجارت الکترونیک ارزش معادل با سند رسمی را قائل شده بعض نویسندگان اعتقادش این است که شخصی قانون گذار از تعبیری همانند: اسناد معتبر و قابل استناد استفاده کرده است، هر چند عبارات مبهم است ولی قصد آن قرارداد ادله الکترونیک مطمئن از لحاظ ارزش و اعتبار در ردیف اسناد رسمی می‌باشد، این ابهام نشأت گرفته‌ی از ماده ۱۵ قانون تجارت الکترونیک می‌باشد که اسناد الکترونیک مطمئن را مانند اسناد رسمی، غیر قابل انکار و تردید می‌داند (جلالیان، عباسی، ۱۳۹۷، ۱۹۵ به نقل از زرکلام، ص ۲۹۷) و از سوی دیگر ماده ۱۲ قانون تجارت الکترونیک صریحا اظهار می‌دارد نمی‌توان داده پیام را صرفا بخاطر شکل و قالب آن رد کرد" پس در نتیجه دلیل الکترونیک از بالاترین اثر اسناد رسمی برخوردار بوده لذا از اعتبارات اسناد رسمی نیز برخوردار می‌باشد، دلیل الکترونیک مطمئن در حکم سند رسمی می‌باشد باین معنی در جایی که مثل صلح نامه، هبه نامه، شراکت نامه، و سند معاملاتی غیر منقول که قانون ارائه آن‌ها را بصورت سند رسمی بخاطر اعتبارش شرط می‌داند همین دلیل الکترونیک مطمئن نیز می‌تواند، چنین نیاز را برطرف نماید، حتی ادله الکترونیک را اگر از باب اماره و علم آوری قاضی حجت بدانیم نیز نیازمندی ابهامات مقام قضایی را رفع می‌کند، در جرایم کیفری و غیره کیفری.

۲-۳. ارزش ادله الکترونیکی از منظر فقه اهل البیت (ع)

چنانچه قبلاً تذکر دادیم که ادله الکترونیکی یعنی: داده پیام مطابق ماده ۶۵۵ قانون آیین دادرسی کیفری و ماده ۶ قانون تجارت الکترونیک در مورد ارزش داده پیام اظهار داشته " هرگاه وجود یک نوشته از نظر قانون لازم باشد داده پیام در حکم نوشته است " با توجه به قید اینکه در حکم نوشته است دو تا دلیل دارد اولاً: بادر نظر داشت داده پیام عام است شامل صدا، تصویر، صوت یا مجموعه‌ای از آن‌ها و بصورت اشاره و یا هر نماد دیگری از یک واقعیت باشد می‌شود، منتها قانونگذار همه آن‌ها را در حکم نوشته می‌داند و ثانیاً: چیزی که بعنوان دلیل مطرح می‌شود آن هم در ادارات دولتی و مقام قضایی حتماً در قالب یکی از ادله اثبات دعوا باید باشد (ابراهیمیان، ۱۳۹۹ به نقل از شمس، ۱۲۹) تا از اعتبار آن دلیل برخوردار شود لذا مبنای اعتبار ادله الکترونیکی قرار شرح ذیل است:

۲-۳-۱. فتوای فقهای امامیه

بنابر این یکی از ادله اثبات دعوی از نظر فقها که بعداً نظراتشان را بیان خواهیم نمود اسناد کتبی می‌باشد و سند کتبی از لحاظ ادله عام هست شامل داده پیام که ادله الکترونیکی است نیز می‌شود در صورت ارزش سند کتبی اثبات شود با تنقیح مناط قطعی ارزش ادله الکترونیکی نیز اثبات می‌گردد، و سند کتبی تا کنون از مهم‌ترین و معروف‌ترین دلیلی است که در هنگام دعوی و نزاع در موارد غیر کیفری که عبارت از موارد همانند عقدها و قرار دادها، باشد اصحاب دعوی به آن استناد می‌کند، راجع به اسناد بین فقها اختلاف فراوان وجود دارد بعض فقها اعتقاد دارد سند همانند شخص لالی است که با دست و سرش اشاراتی انجام می‌دهد و مقصودش را برای دیگران تفهیم می‌کند، زیرا که سند قریب‌ترین چیز به الفاظ است که به صورت مکتوب در آمده و تقریباً با تلفظ صوتی هم‌تراز است (آشتیانی، ، ۱۳۸۳، ص ۷۵۸)

بعض از فقها برای اصل سند مکتوب ارزش قائل است منتها با شرطی، در جای که معمول بودن سند و یا تغییر و دست کاری و تحریف سند احتمال نداشته باشد و یا بحد اقل برسد و قصد نویسنده نیز معلوم باشد در این صورت می‌تواند به مفاد آن

علاوه بر آن باید طوری باشد که بتواند از قرینه‌ای مثل خط و امضا و مهر وصیت‌کننده، این کلمات مکتوب را به وی منتسب کرد، چنین وصیت مورد اعتبار خواهد بود (خمینی، ۱۳۷۷، ص ۹۴) با در نظر داشت اقوال علماء باید گفت اگر شرایط تأمینی سند رعایت شود و مقصود نویسنده‌ی آن محرز گردد چنانچه در مورد وصیت نامه می‌فرماید "اگر نوشته با امضاء و مهر باشد، و منظور نویسنده فهمیده شود و کشف شود که به قصد وصیت نمودن نوشته است لازم است طبق آن عمل شود (خویی، ۱۳۷۱، ص ۳۶) بعضی از فقها می‌گویند در صورتی که تزویر و جعل و دست کاری را محتمل نباشد، مکتوب همان اعتبار قول و گفتار را دارد (خویی، ۱۳۷۱، ص ۵۳) برخی از فقهای دیگر همانند این مطلب اعتقادش این است که در مورد بحث می‌توان به مکتوب اکتفا کرد مشروط به آن که نویسنده در مقام وصیت کردن بوده، چنین سند از منظر فقها معتبر می‌باشد، چنانچه تنقیح مناط قطعی از نظر علماء امامیه حجت است با تمسک به مناط قطعی می‌توان، به موضوعات دیگری، غیر از موارد وصیت نامه به کل اسناد حتی ادله الکترونیکی، که خودش در واقع یک نوشته است مثل داده پیام، جریان داد کما اینکه بعضی از نویسندگان معتقد است اگر اعتماد به کتابت از طرف شارع مقدس جایز اهمیت نبود تأکید، که نسبت به نوشتن وصیت نامه، صورت گرفته، لغو و بی‌هوده خواهد بود (هدای، اسحاقی، ۱۳۹۰، ص ۴۵۵)

۲-۳-۲. آیات قرآن کریم

با جستجو نمودن در آیات قرآن در می‌یابیم که مهم‌ترین دلیل برای اعتبار سند مکتوب و با اطلاق خود اعتبار ادله الکترونیکی را نیز شامل می‌شود، سوره بقره آیه (۲۸۲) می‌باشد طبق فرموده‌ی این آیه قرآن کریم مؤمنین ((اگر قرضی را از کسی می‌گیرد باید سندی برای آن توسط شخص عادل تنظیم نماید تا از کم و زیاد شدن مبلغ دین و مدت آن جلوگیری شود)) چنانچه در آیه اشاره شده مؤمنین برای نوشتن سند مکلف شده است باید اعتبار داشته باشد، اگر چنین نباشد، تکلیف عبث می‌باشد، با توجه به کلمات مفسرین از کلام برخی مفسرین (هدای، اسحاقی، ۱۳۹۵، ص ۴۵۳) چنین بدست می‌آید ((قدیظهر من هذه التأكيدات فی امر الكتابة أن لها معتبرة و حجة یصح التمسک بها...))

« گاهی ظاهر می‌شود از این همه تأکیدات که روی نوشتن سند صورت گرفته اینکه کتابت از اعتبار و حجیت برخوردار است و می‌توان به آن تمسک کرد تا آنجا که بعضی از مفسرین همانند طبرسی با تکیه بر ظاهر کلمه «فاکتبوه» در آیه متذکره چنین حکم نموده است که کتابت واجب می‌باشد و همچنین می‌فرماید، املا نمودن به سود شخص طلبکار می‌باشد چون مطالبه حق او متکی به اسناد و گواه است و از سوی دیگر به نفع بدهکار نیز می‌باشد زیرا هیچ راهی برای انکار او باقی نمی‌ماند، تا سبب گرفتاری و کيفر آخرتی گردد، به سود شاهدان نیز می‌باشد، چون وقت اسناد موجود باشد گواهی آن استوار و بدور از تزلزل و اشتباه است (هدای، ۳۹۵، ص ۴۵۴) این طبعی است سندی می‌تواند سبب عدم انکار و جلوگیری از نسیان و دست کاری و جعل شود که اعتبار و ارزش آن به رسمیت شناخته شده باشد این مطلب خودش دلیل بر اعتبار سندی کتبی و ادله الکترونیکی است زیرا آیه مطلق نوشتن را حکایت دارد، شامل داده پیام الکترونیکی نیز می‌شود.

۲-۳-۳. روایات

در این زمینه روایت‌های وجود دارد که با توسل و تمسک به آن‌ها می‌توانیم حجیت اسناد کتبی، و با استفاده از اطلاعات آن حجیت ادله الکترونیکی را، اثبات نماییم:

از جمله آن روایت‌ها روایت عمر بن زید است که در آن چنین بیان شده شخص سائل از امام صادق (ع) پرسیده ((کسی مرا در رابطه با سندی کتبی به اقامه شهادت خواسته و دست خط و مهر و امضاء خویش را در آن میبینم منتهی در باره باقی آن چیزی به خاطر ندارم حضرت در جواب فرمود اگر دوست تو، همراهی او قابل اطمینان است به نفع او ادایی شهادت نمایند (هدای، اسحاقی، ۱۳۹۵، ص ۲۵، ۲۷) از این روایت دوتا برداشت می‌شود: الف- شخص که به نفع او شهادت می‌دهد مورد اطمینان باشد. ب- شخص دیگر نیز بعنوان شاهد در کنار او باشد اما اینکه حضرت به لحاظ مورد اطمینان بودن بازم شاهد دیگری را لازم دانسته به خاطر این است تا جعلی بودن سند به حد اقل برسد چون ضمیمه نمودن دوتا شرط، مذکور از نگاه روایت، از نگاه عقلی نیز سبب تضعیف احتمال جعل سند می‌شود لذا با اندک تأمل روشن می‌گردد، که اعتبار سند سنتی و الکترونیکی برای

اثبات موضوع در نزد شارع پذیرفته شده است

روایات، که می‌تواند حجیت سند کتبی و به اطلاق خودش حجیت سند الکترونیکی را اثبات نماید، حدیث امام صادق (ع) که مخالفت با وعده را مخالفت با خدا می‌داند و حدیث امیر المومنین (ع) را (که به مالک فرمود وقتی با مردم تعهد کردی به عهد خویش وفا کن) بعنوان نمونه یاد نمود پس این تعهد تنها تعهد فضایی سنتی را شامل نمی‌شود بلکه حدیث مطلق است می‌توانیم به عالم الکترونیک نیز سرایت بدهیم یعنی: کسی که در فضایی الکترونیکی تعهد، می‌کند را نیز شامل می‌شود و یا قاعده اقرارالعقلا علی انفسهم نافذ تنها سنتی را نمی‌گوید بلکه فضایی مجازی را نیز شامل می‌شود.

باقطع نظرازیات وروایات که دراین زمینه وجود دارد، دلیل عقلی، سیره متشرعه نیزسند مکتوب را معتبر دانسته وارزش آن را برجسته می‌نماید به اصطلاح امروز داده پیام را نیز شامل می‌شود و اگر به نامه‌های ارسال شده در زمان رسول خدا (ص) به حکومت‌های مختلف آن روزنگاهی اجمالی بیندازیم می‌توان به ارزش سند کتبی و به تبع آن به ارزش سند الکترونیکی پی ببریم بعضی از علماء از جمله، صاحب جواهر اعتقادش بر این است که اگر قرائن حالی و شبه آن موجود باشد، مبنی بر اینکه معنای الفاظ نوشته شده مراد شخص نویسنده وکاتب بوده است ظاهراً نشان این را دارد که می‌توان به آن عمل نمود چون سیره مستمره در تمام زمان‌ها و مکان‌ها برچنین چیزی جریان پیدا نموده حتی می‌توان چنین مطلب را از ضروریات دانست مخصوصاً با در نظر داشت رویه عملی دانشمندان و علماء که در تبدالات نظرات و افکار و مخالفت‌ها و موافقت‌ها در بین خودشان انتساب می‌نمایند (نجفی، ۱۲۶۶ق، ص ۲۳۰) و به کتاب‌ها و نوشته‌های متعارف در بین خود استناد می‌کنند (حسینی نژاد، ۱۳۸۸، ص ۱۵۰) و لو آن نوشته‌ها بصورت الکترونیکی باشد چون دلیل که برای نوشته‌ی سنتی اعتبار می‌دهد همان دلیل به اطلاق خودش ادله الکترونیکی را نیز شامل می‌شود (آشتیانی، ۱۳۸۳، ص ۷۵۸)

۲-۴. ارزش ادله الکترونیکی از منظر فقه احناف

دیدگاه علماء حنفی از اهل سنت در باب نکاح راجع به ارزش و اهمیت کتابت بطور صریح اعتقاد خویش را اظهار می‌دارد که اگر یکی از دو طرف عقد برای شخص مقابل نامه‌ای که حکایت از ایجاب و رضایت دارد بفرستد، مخاطب نامه‌ای ایجاب، بعد از اینکه اطلاع پیدا می‌کند و در حضور شهود، قبلت را اعلام نماید عقد منعقد می‌گردد، دیگر نیازی به حضور فیزیکی در کنار هم دیگر بودن در مورد اظهار ایجاب و قبول نمی‌باشد (الزحیلی ۱۳۸۵، ص ۱۷۷) با ملاحظه به قوانین کشورهای عربی، که برگرفته شده‌ای از مذهب حنفی است در بند چهار ماده ۴۱ که مربوط به احوال شخصیه امارات می‌باشد و همچنین دانشمندان فقهی و حقوقی مغرب در ماده ۱۹ قوانین خانواده عمان و در ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه سوریه، و همچنین ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه کویت که کل این‌ها از فقه حنفی گرفته شده است، منعقد شدن عقد نکاح را از طریق کتابت دورست می‌داند، حتی چنین صراحت دارد اگر ایجاب‌کننده از طریق مکاتبه برای دریافت جواب مدت و زمانی را معین نکرده باشد طرف باید ظرف مدت سه روز از اطلاع از محتوای نوشته یا شنید آن از طریق فرستاده قبول را اعلام نماید.

با توجه به عبارات قانون اخذ شده از فقه حنفی‌ها و توجه به عبارت کتاب فارسی فقه مقارن که مفرماید "قیاس مستنبط العله از نظر جمهور اهل سنت مخصوصاً پیروان ابوحنیفه به قیاس اعتماد فروان دارد (شیرازی، ۱۴۲۷ق، ص ۳۱۳)" در مذهب حنفی قیاس از جایگاه بلندی برخوردار است چنین برداشت می‌شود که برای سند مکتوب اهمیت ویژه قائل است. بعضی از علمای حنفی مطلق اسناد کتبی را حجت می‌داند (الجزیری، ۱۳۹۵، ص ۱۹۰)

بنابراین وقت اسناد کتبی از نظر علماء حنفی حجت و دارای‌ای ارزش بود، دلایل حجیت اسناد کتبی مطلق است به اطلاق خودش شامل ادله الکترونیکی نیز می‌شود، گر چند از ناحیه علمایی حنفی دلیل به طور خاص راجع به ادله الکترونیکی وجود ندارد، ولی قرائن فراوان وجود دارند که برای ادله الکترونیکی اعتبار می‌بخشد:

در عقد نکاح، ایجاب و قبول را به صورت کتبی صحیح می‌داند یعنی شخصی ایجاب را بصورت نامه می‌فریستد به طرف و آن هم در حضور شاهد قبلت می‌گوید بدون حضور فیزیکی عقد صحیح است.

خانواده عمان و در ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه سوریه، و همچنین ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه کویت که کل این‌ها از فقه حنفی گرفته شده است، منعقد شدن عقد نکاح را از طریق کتابت دورست می‌داند، حتی چنین صراحت دارد اگر ایجاب‌کننده از طریق مکاتبه برای دریافت جواب مدت و زمانی را معین نکرده باشد طرف باید ظرف مدت سه روز از اطلاع از محتوای نوشته یا شنیدن آن از طریق فرستاده قبول را اعلام نماید.

با توجه به عبارات قانونی اخذ شده از فقه حنفی‌ها و توجه به عبارت کتاب فارسی فقه مقارن که مفرماید "قیاس مستتبب العله از نظر جمهور اهل سنت مخصوصاً پیروان ابوحنیفه به قیاس اعتماد فروان دارد (شیرازی، ۱۳۷۵، ص ۳۱)" در مذهب حنفی قیاس از جایگاه بلندی برخوردار است چنین برداشت می‌شود، که برای سند مکتوب اهمیت ویژه قائل است، بعضی از علماء حنفی مطلق اسناد کتبی را حجت می‌داند (الجزیری، ۱۳۸۸، ص ۱۹۰)

بنابراین وقت اسناد کتبی از نظر علماء حنفی حجت و دارای ارزش بود، دلایل حجیت اسناد کتبی مطلق است به اطلاق خودش شامل ادله الکترونیکی نیز می‌شود، گر چند از ناحیه علمایی حنفی دلیل به طور خاص راجع به ادله الکترونیکی وجود ندارد، ولی قرائن فراوان وجود دارند که برای ادله الکترونیکی اعتبار می‌بخشد:

در عقد نکاح، ایجاب و قبول را به صورت کتبی صحیح می‌داند یعنی شخصی ایجاب را بصورت نامه می‌فریستد به طرف و آن هم در حضور شاهد قبلت می‌گوید بدون حضور فیزیکی عقد صحیح است.

آنانیکه بر این عقیده هستند: ماده ۴۱ کشورهای عربی مربوط به احوال شخصیه امارات، و ماده ۱۹ قوانین خانوادگی عمان و ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه سوریه و ماده ۱۰ قانون احوال شخصیه کویت می‌باشد در حالیکه همه آن‌ها از فقه حنفی

گرفته شده.

عالم و نویسنده از حنفی‌ها بنام عبدالرحمن جزیری مطلق اسناد کتبی را حجت می‌داند، لذا داده پیام خودش سندی کتبی بوده است، ما می‌توانیم به داده پیام حجیت را سرایت داده و داده پیام را بر سند کتبی قیاس نماییم، چنانکه در فقه مقارن نیز موجود است که پیروان ابوحنیفه نهایت اعتمادی به قیاس دارد.

۳. تطبیقات حقوقی

۳-۱. تطبیقات حقوقی در قانون افغانستان

قانون کشور مذکور راجع به مصادق ادله الکترونیکی یاد آور شده:

الف - شخص که به صورت غیر قانونی نسبت به سیستم برنامه یا اطلاعات کامپیوتری حاوی اطلاعات سری، یکی از اعمال ذیل را مرتکب شود به جزای جرم خیانت ملی و یا جاسوسی مندرج این قانون، محکوم می‌گردد:

ب- دسترسی به اطلاعات مخفی و سری در حال انتقال یا ذخیره شده در سیستم کامپیوتری یا مخابراتی و یا حامل‌های اطلاعات.

ج- در دسترس قرار دادن معلومات سری در حال انتقال یا ذخیره شده در سیستم کامپیوتری یا مخابراتی یا حامل‌های اطلاعاتی.

د- افشاء و یا در دسترس قرار دادن اطلاعات سری در حال انتقال یا ذخیره شده در سیستم کامپیوتری، یا مخابراتی، یا حامل‌های اطلاعات برای دولت، یاسازمان، و یا شرکت، یا گروه خارجی و عاملان وی. پس در نتیجه اشخاصی که مرتکب اعمال نام برده شود، به حکم جاسوسی و خیانت ملی محکوم می‌گردد (قانون سایبری افغانستان ماده ۸۶۴)

ه- تروریسم رایان‌های (سایبری)

شامل اقداماتی می‌شود که افراد خاص بایک سری نیت‌های ویژه‌ای آن را مرتکب می‌شوند و با توجه به وارد نمودن خسارات مادی و لطمه‌های جانی از جانب همه‌ی کشورها در ردیف شدیدترین جرم‌ها قرار می‌گیرد، (کد جزای افغانستان ماده ۲۰۵) در ماده قانونی ایران یک عده جرم‌هایی را پیش‌بینی می‌کند، که خیلی نزدیک

به تروریسم سایبری می‌باشد، اما مشخصاً نامی از اقدامات تروریستی و یا لفظ تروریسم نمی‌برد و آن جرم اخلاص رایان‌های با قصد می‌باشد این نیز دارای عنصر مادی و روانی می‌باشد.

موضوع آن جرم سامانه‌های رایان‌های و مخابراتی می‌باشد که برای خدمات رسانی، ضروری عمومی به کارگرفته می‌شود، چنانکه از ماده ۱۱ قانون جرایم سایبری افغانستان نیز پیدا است، مواردی همانند خدمات درماني، آب، برق، گاز، مخابرات، حمل و نقل، و بانکداری، از خدمات

ضروری عمومی بوده که جهت رفع نیازهای حیاتی و ضروری کل شهروندان کار آمد دارد و جرایم سایبری در چارچوب همین گونه موارد اتفاق می‌افتد، چنانچه در قانون سایبری افغانستان مطابق (ماده ۸۵۱) از موضوع جرم سایبری چنین یاد می‌کند:

الف-) مراد از جرایم سایبری آن است که: بواسطه تکنولوژی مدرن معلوماتی و ارتباطات الکترونیکی و یا اینترنتی در فضایی مجازی و سایبری توسط اشخاص به طور غیر قانونی ارتکاب می‌یابد.

ب-) فضای سایبری یعنی همان فضای مجازی و یا غیر ملموسی هستند که به اساس ارتباطات شبکه‌های کامپیوتری و یا اینترنتی بوجود می‌آید، لذا با مقایسه بین قانون سایبری افغانستان و قانون جرایم رایان‌های ایران چنین در یافت می‌گردد که، بین آن‌ها از لحاظ موضوعیت جرم سایبری تفاوت قابل مشاهده‌ی به چشم نمی‌خورد اگرهم اندک فرقی مشاهده می‌شود، از لحاظ تعابیر و الفاظ بوده و از لحاظ معنی و مفهوم هیچگونه تفاوتی وجود ندارد.

۲-۳. تطبیقات حقوقی در قانون جمهوری اسلامی ایران

با ملاحظه به ماده ۲ قانون تجارت الکترونیکی ایران قرارداد و یا به عبار دیگر عقد الکترونیکی را این طور می‌توان معرفی نمود یعنی: مراد از عقد الکترونیکی توافق طرفین و ایجاد ایجاب و قبول در ضمن شبکه الکترونیکی و با ارتباط گرفتن از راه دور و با ابزار، همچون تلفن و کامپیوتر و بقیه و مسائل که قابلیت شنود و ایجاد

تصویر را دارد و همچنین با تعارف که از داده پیام در قانون مزبوره شده می‌توان چنین نتایجی را بدست آورد که قرارداد الکترونیکی قراردادی است که از طریق داده پیام با به کارگیری وسایل اطلاعاتی بدست می‌آید، برخی از حقوقدانان چنین تعریف نموده: عقد الکترونیکی انتقال مطالب و پردازش داده‌ها است. که موارد همانند متن، تصویر، صدا، را نیز شامل می‌شود و همچنین موارد و فعالیت‌های مختلفی را همچون تبادل الکترونیکی کالاها و مثل خدمات تحویل فوری مطالبات دیجیتالی و انتقال الکترونیکی همه آن‌ها را در بر می‌گیرد (خانی، ۱۳۹۵، ص ۱۰۸) به نقل از صناعی، علی، و تجارت الکترونیکی، ج ۳ در نتیجه قرارداد و یا عقد الکترونیکی چنانچه اعمال تجاری و یا غیر تجاری علاوه بر آن ایجاب و قبول و جنبه‌های مختلف الکترونیکی را شامل می‌شود. مثل نمایش گذاشتن کالا و دعوت از مردم جهت ارائه سفارشات خرید از درگاه الکترونیک و انعقاد قرار داد و صدور فاکتورها و دستور پرداخت از طریق الکترونیک و... اگر بخواهیم بطور ویژه عقد تجارت الکترونیکی را به نمایش بگذاریم با الهام‌گیری از ماده ۱ قانون تجارت الکترونیکی چنین باید گفت "مجموعه‌ای از اصول و قواعدی است که برای مبادله آسان و ایمن اطلاعات در واسطه‌های الکترونیکی و با استفاده از سیستم‌های ارتباطی جدید به کار می‌رود"

به عبارت دیگر انجام همه فعالیت‌های تجاری با بکارگیری از طریق شبکه‌های الکترونیکی مخصوصاً اینترنت را تجارت الکترونیکی می‌نامند، همچنان تبدلات اطلاعاتی از قبیل خرید و فروش لازم برای عملکرد، نقل کالاها به صورت آسان و بدون زحمت، واریزهای بانکی با سرعت بهتر را نیز به عهده می‌گیرد.

۳-۳. تطبیقات در حصر و عدم حصر از منظر فقهی

میان دانشمندان و صاحب نظران از دیر زمان اختلاف بوده در مورد انحصار و عدم انحصار ادله و بعضی از صاحبان فکر و اندیشه با تمسک به آیات و روایات و آثار سابقه و ظابطه «الحدود تدرء بالشبهات» ثبوت جرم را فقط منحصر کرده به مواردی که نص وارد شده، یعنی: قائل به موارد منصوصه بوده و توسعه دادن به غیر آن را ناروا و نادرست می‌دانند. گروهی دیگر از صاحبان اندیشه اعتقادشان بر این است که ما

در شرع چیزی بنام حصر دلیل در ادله اثبات نداریم، چون شرع و دین مقدس اسلام دارای یک نظامی است که غایت و مقصد مشخص و معین دارد و نیازمند تأمین دلیل و مصالح به صورت مشروع می باشد لذا دستیابی به این هدف را نمی توان در چند دلیل خلاصه نمود، توضیحات نظر این دو تا گروه از منظر فقهی قابل بررسی می باشد و طرح سوال به این صورت می شود که آیا در فقه امامیه و فقه حنفی ادله اثبات دعوا را به صورت حصر إحصا و شمارش نموده است یا خیر؟

پاسخ به صورت مختلف است:

الف - تعدادی اعتقادشان این است که، شریعت دلیل اثبات را به صورت حصر ذکر نموده، دلیل ومدرك آن ها احادیثی می باشد که ادله اثبات را فقط به بینه و قسم خلاصه نموده است:

الف. روایتی را از رسول خدا(ص) نقل نموده که در سلسله سندشان هشام بن حکم از ابی عبدالله (ع) است متن روایت این است «انما اقصی بینکم بالبینات والایمان» که حضرت می فرماید من فقط بین شما مطابق با شهود و قسم حکم و قضاوت می نمایم (حق وردیان، ۱۳۹۶، ص ۱۰ به نقل از عاملی، ۱۳۹۱، ص ۷۰)

ب. حدیثی دیگر را از حضرت امیرالمومنین(ع) نقل نموده که مضمونش این است: «کل احکام اسلام منحصر و خلاصه به سه چیز است شهادت عادلانه، قسم قاطع و راست و طریق و روش نکو و حسن که از ائمه ای سابقه به ما رسیده» (همان، به نقل از نجفی، ۱۳۶۷، ص ۹۰) این دو تا حدیث باید به صورت جدا بررسی شود که ادعای مدعیان حصر دلیل را ثابت می کند یا خیر؟

گروهی اعتقادشان بر این است که شرع چیزی را که بر حصر ادله دلالت می نمایند، بیان نکرده است بلکه بعضی ادله از جمله، بینه و اقرار و قسم را ذکر نموده، اما در کل، کلیات را از قبیل «آیه لاتتف مالیس لک به علم (سوره اسراء آیه ۳۹) را ذکر نموده است که با تمسک به این آیه هر قطعی را در راستای تشریفات قضایی مجاز به شمار آورده و آیات دیگری وجود دارد که اعتبار علم قاضی را برجسته می نمایند به عنوان نمونه آیات قرار ذیل است: «یا داوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاکَ خَلِیفَةً فِی الْاَرْضِ فَاحْکُم بَیْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ» (سوره ص آیه ۲۶)

ای داود ما تورا به عنوان خلیفه و جانشین خود در روی زمین قرار دادم لذا در بین مردم به حق داوری و حکم نما و از هوای نفس دوری کن که متابعت از هوای نفس تو را از خدا جدا و به انحراف می کشاند

«وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ» (سوره مائده آیه ۴۲) وقت بین مردم داوری و قضاوت و حکم می نمایید به عدالت حکم کنید.

«من لم يحكم بما انزل الله فاولئك هم الكافرون» هر کس بر خلاف دستور خداوند و برخلاف آنچه را خداوند نازل نموده قضاوت و حکم نمایند از کافران محسوب می شود.

«ومن لم يحكم بما انزل الله فاولئك هم الفاسقون» هر کس قضاوت و حکم نمایند برخلاف آنچه را که خداوند آورده است از فاسقان محسوب می شود.

«ولا تقف ما ليس لك به العلم ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك كان عنه مسؤولاً» سوره اسراء آیه ۳۹) از آنچه به آن علم ندارید متابعت و پیروی نکنید چون گوش انسان و چشم انسان و قلب انسان مسؤول است و مورد بازخواست قرار می گیرد، گرچه یادآوری فقط گوش و قلب و چشم از باب نمونه بوده و گرنه در قیامت از کل اعضای بدن انسان سؤال شده و مورد بازخواست قرار می گیرد، با توجه باین آیات و آیات فراوان دیگری که در این زمینه وجود دارد، به شخص حاکم داد گاه سفا رش شده است، به عدالت و انصاف حکم نماید و در فقه و حقوق حکم به عدل اقتضا می کند، قاضی مطابق با علم خویش عمل نماید تا حق هیچ کسی ضایع نشود پس در نتیجه قاضی به علم خود عمل کند حکم او طبق عدل و انصاف خواهد بود، اگر نکند و یا حتی سکوت نماید، هیچ حرفی نزنند حکم «بما انزل الله» نکرده است، تازه اگر طبق بینه و اقرار حکم کند در حالی که یقین به نادرستی آن ها دارد حکم به غیر «ما انزل الله» نموده است (موسویان، ۱۳۸۴، ص ۹۸) و از سوی دیگر هر چند نظر علماء حنفی را با الصراحت در این زمینه نیافتیم، ولی با توجه باینکه حجیت علم قاضی را از آیات ثابت می کنیم و بعضی نویسندگان حنفی به طور صریح می فرماید: که عام قرآنی قطعی است و هیچ خبری توان معارضه با عام قرآنی را ندارد، از این جهت است که تخصیص کتاب را به خبر واحد جائز ندانسته.

از منظر فقه ادله انحصار ندارد زیرا از لحاظ فقهی و حقوقی علم قاضی معتبر است، دیگر علم قاضی محدود به سبب خاص نشده که حتما از فلان چیز علم بدست بیاید پس ادله اثبات در دعاوی فقط اماره است لذا اگر سبب علم قاضی داده پیام شود چه اشکال دارد پس داده پیام را هم می‌توان در دیف امارات قرار داد.

۳-۴. تطبیقات در طریقت و موضوعیت از منظر فقهی

از نگاه فقهاء امامیه مقصود از طریقت ادله این است که شارع ادله را مثل اقرار وینه و سائر ادله را اعتبار قائل شده برای این است که غالبا وسیله رسیدن به واقع می‌باشد. تازمانی اعتبار خودش را دارد که علم برخلاف آن‌ها پیدا نشود به محض علم بر خلاف پیدا شد از حجیت می‌افتد، چون آن‌ها طریق به سوی واقع است چنانچه بعضی علماء در عبارت خودش چنین دارد " برای شخص قاضی جائز نیست که در حقوق انسانی بر اساس بینه حکم دهد، هنگام که مخالف عملش دروغگو می‌باشد" (خمینی، ۱۳۶۹، ص ۱۲۲) و همچنان در مورد قسم می‌فرماید " اگر برای حاکم بعد از حکمش معلوم شود که قسم، دروغ بوده است برای او جائز است، بلکه واجب است، که حکمش را نقض نماید، " (ر، ک، همان، ص ۴۴۶) این دوتا عبارت خودش دلیل بر طریقت داشتن ادله می‌باشد، یعنی می‌فهماند که ادله فقط طریق است، اگر برخلاف واقع باشد دادرس وظیفه دارد حکمش را پس بگیرد، همچنان صاحب عناوین استدلال برینه و امور دیگر را، مبنی بر حصر ادله در موارد متعدد می‌کند، و می‌فرماید " موازین شرعی در ارتباط با ادله اثبات دعوی همگی به عنوان امارات برواقع تلقی گردیده و هیچ موضوعیتی ندارند و قرینه و راه کشف واقع برای دادرس هستند" (ر، ک، همان، ص ۴۴۶) در فقه شیعه و فقه حنفی (الحنفی، ۱۴۳۱، ص ۳۴۳) هیچکدام از ادله اثبات دعوی مثل امارات و بینات و ایمان موضوعیت ندارند، بلکه امکان دارد به واقع برسند و یا به خطا منجر شود و اعتبار ادله با ندازه اطمینان دادرس می‌باشد، به هر اندازه اطمینان آور، ارزش آن بیشتر خواهد بود، چون همچنانکه فلسفه قانون پاسداری و حفاظت وصیانت از عدالت و تساوی است. فلسفه دلیل هم بوجود آوردن علم برای قاضی می‌باشد.

نباید این ذهنیت را به وجود آورد که ادله در پاره‌ای از موارد ممکن‌ها موضوعیت دارد، چون طریقت برای ادله یک قاعده انکارناپذیر است که هیچ شخص دانا و آگاه نمی‌تواند آن را نادیده و منکر آن بشود و همچنان طریقت وصفی است که قابل تجزیه و تحلیل وجدایی ناپذیر ادله خواهد بود، یعنی: دلیل همچنانکه از اسم آن هویدا است، هدایت‌کننده به سمت حقیقت و واقعیت می‌باشد، ارزش داشتن عین دلیل با ماهیت و حقیقت دلیل، همخانی ندارد بلکه دلیل ارزشش را از خود هدف و مقصد اخذ می‌کند حتی دلیلی را که شخص قانون‌گذار برای آن ارزش و اعتبار قائل شده و موضوعیت ندارد بلکه راه و طریقی برای رسیدن به سمت واقع هستند. که در نتیجه ادله اعم از آنکه مدنی باشد و یا کیفری هدف رساندن به واقع را دارد پس طریقت و راه بودن وصف لا ینفک ذاتی و اساسی همه‌ای ادله می‌باشد. (الاسمندی ۱۴۲۲، ص ۳۰۲)

و همچنین مطابق دیدگاه بعضی دیگر از علماء حنفی که از جمله می‌توان به احمد بن علی ابو بکر رازی معروف به حصاص را نام برد که ایشان در بحث اثبات مجازات صلب از واژه‌ی موضوعیت در مورد دلیل مجازات استفاده می‌نماید، که از آن فقط شائبه‌ی در نظر داشتن موضوعیت می‌آید و به تعقیب آن محمد بن عبدالحمید در طرح دعوی اثبات سرقت از موضوع نام برده که می‌توان به معنی موضوعیت توجه نمود از محمد سرخسی که از واژه طریقت در باب اثبات جنایت برده‌گان به کار گرفته است، تقریباً می‌توان گفت صراحت در همین واژه دارد و بعید نیست ادعاء کنیم اینکه کمال الدین همام راجع به برخورد مسلمانان با مشرکان در مورد اثبات دعوی و از جمله نحوه‌ی برخورد پسر با پدر مشرکی که قصد به قتل رساندن پسرش را دارد و راه دیگری جز به قتل رساندن پدر تصور نمی‌شود و بردن دعوی به دادگاه و اثبات قتل، از واژه طریق سخن به میان آورده است صراحت در طریقت دارد. (شوکانی، ۱۴۱۴، ج ۱۲ ص ۴۰۱) لذا از کلمات بزرگان اهل سنت آنهم علماء حنفی چنین برداشت گردید که، دلایل اثبات طریقی هستند و موضوعیت خاصی برای‌شان در نظر گرفته نشده و بادر نظر داشت تنقیح مناط قطعی از منظر علماء امامیه، و قیاس مستنبط العلة از منظر علماء حنفی دقیقاً چنین قواعد، در مورد ادله‌ی اثبات الکترونیکی نیز

جاری می‌باشد، از این لحاظ ادله سنتی هیچ خصوصیتی ندارد. در نتیجه با تشریح مطالب گذشته می‌توان گفت با مفهوم وسیع که از امارات قضایی یاقرینه حالیه باقرار دادن در کنار سائر ادله، استنباط و استخراج می‌گردد، همچنین معنای عام قاضی و اینکه مقصد رسیدن به واقع است مؤید این است که می‌توانیم به طریقت ادله الکترونیکی و سنتی در ابواب فقه اعتقاد پیدا کنیم و در نتیجه قائل به طریقت ادله اثبات، و عدم حصر ادله اثبات بشویم.

۴. نتیجه

و در این مقاله راجع به اعتبار و عدم اعتبار اسناد الکترونیکی بحث نمودیم و در نتیجه دلایل طرفداران عدم اعتبار اسناد الکترونیکی را رد نموده، با استفاده از تنقیح مناط قطعی از منظر امامیه، قیاس مستنبط العله از منظر حنفیه اعتبار اسناد الکترونیکی را در امور کیفری و حقوقی تثبیت نمودیم، در فصل سوم بحث از تطبیقات حقوقی نموده و از بین تمام جرایم رایان‌های اهم آن‌ها را که عبارت است از جرم دسترسی غیر مجاز و جرم جاسوسی و جرم سرقت رایان‌های و تروریسم رایان‌های با مجازات در نظر گرفته شده مطابق قانون افغانستان و ایران بررسی نمودیم، در مجازات بین قانون دوتا کشور چندان تفاوت وجود نداشت، در بخش تطبیقات فقهی از حصر و عدم حصر داشتن ادله بحث نموده، نتیجه گرفتیم که عدم حصر داشتن ادله جزء لاینفک همه‌ای آن‌ها می‌باشد، طریقت داشتن ادله را نیز از همین نکته بدست می‌آوریم.

۵. فهرست منابع

قرآن کریم

نهج البلاغه

۱. ابن عباد، اسماعل، کتاب المحيط، چاپ بیروت لبنان عالم الکتاب، الطبعة الاولى
۲. ابن قیم، محمد ابن ابی بکر، الطريق لحکمیة فی السیاسة الشرعیة، محل نشر: بیروت، دار الجیل.

۳. ابن همام، کمال الدین محمد، فتح القدير، بدون مطبعه وطبعه، بدون مکان، بدون نشر.
۴. احمدی، هاشم، اصول محاکمات مدنی افغانستان، ناشر: کاتب، کابل، افغانستان، سال نشر ۱۳۹۳
۵. اسمندی، محمد بن عبدالحمید، طريقة الخلاف فی الفقه بین الاثمه الاسلاف، تحقیق، محمد ذکی عبدالبر، محل نشر: قاهره مصر، دارالتراث، الطبعة الثانية ۱۴۲۸هـ ۲۰۰۷م.
۶. اقدسی، مسعود، عسکری، قلعه حسن، محمد، جایگاه اسناد الکترونیکی در تقابل با شهادت به عنوان یکی از ادله اثبات اشارات قانون یار ۱۳۹۸.
۷. اقدسی، مسعود، عسکری، قلعه حسن احمد، جایگاه اسناد الکترونیک در مقابل شهادت به عنوان یکی از ادله اثبات، انتشارات قانون یار ۱۳۹۶.
۸. انوری، حسن، فرهنگ فارسی بزرگ سخن، انتشارات سخن، چاپ اول ۲/۳ / ۱۳۸۱
۹. ایزدی فرد، علی اکبر، سید مجتبی، حسینی نژاد، فقه الکترونیک در الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، ناشر: الگوی پیشرفت، سال چاپ ۱۳۹۵
۱۰. آشتیانی، محمد حسن بن جعفر، کتاب قضاء، ناشر: ایران: قم، زهیر سال نشر ۱۳۸۳ هجری شمسی مصادف با ۱۴۲۵ هجری قمری.
۱۱. بخاری، علاء الدین، عبدالعزيز، بن احمد، موضوع کشف الاسرار، ناشر: استانبول، تاریخ چاپ، ۱۳۰۸ق.
۱۲. پروژه تعلیمات حقوقی افغانستان، معرفی قانون افغانستان چاپ دوم
۱۳. تبریزی، جواد ابن علی، فقه استدلالی، ناشر: دفتر مؤلف محل چاپ ایران - قم نوبت چاپ اول
۱۴. تکتم، قرایی، علیرضا هدایی، محمد اسحاقی، مبانی فقه و حقوق اسلامی، ناشر: چاپ ونشر دار الحدیث سال چاپ ۱۳۹۸
۱۵. جزیری، عبدالرحمن، الفقه علی المذاهب الاربعه، موضوع فقه و اصول، ناشر: دار الفکر بیروت، دار الکتب الاسلامیه.

۱۶. جصاص حنفی، احمد بن علی، شرح مختصر الطحاوی، تحقیق‌کننده، عصمت الله، عنایت الله، محمد، سائد بکداش، محمد عبیدالله خان محل چاپ: لبنان، بیروت، انتشارات، دارالبشائر الاسلامیه، الطبعة الاولى، ۱۴۳۱هـ - ۲۰۱۰م.

۱۷. جصاص، احمد بن علی، احکام قرآن، ناشر: بیروت تاریخ چاپ: ۱۴۰۵ ق، ۱۹۸۵م.

۱۸. جعفر، لنگرودی، دانش نامه حقوق، امیرکبیر سال نشر: ۱۳۹۸ نوبت چاپ: دوم

۱۹. جلال الدین، مدنی، ادله اثبات دعوی، محل نشر، انتشارات گنج دانش، تاریخ نشر ۱۳۷۶

۲۰. جلالیان، عسکر، عباسی، وحید، ادله الکترونیکی در حقوق ایران، ناشر انتشارات دادگستر چاپ اول: اردیبهشت ۱۳۹۸

۲۱. جلالیان، عسکر، عباسی، وحید، ادله الکترونیکی در حقوق ایران، ناشر، انتشارات دادگستر تاریخ نشر ۱۳۹۷.

۲۲. حسینی تهرانی، محمد حسین، کتاب ولایت فقه در حکومت اسلامی، مشهد: انتشارات علامه طباطبائی چاپ دوم ۱۴۲۱ هجری قمری

۲۳. حلی، حسن ابن یوسف، قواعد الاحکام فی معرفة الحلال والحرام، ناشر: دفتر انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم.

۲۴. خمینی، روح الله، تحریر الوسیله، سال چاپ: ۱۴۲۱هـ. ق محل چاپ: ایران - تهران، نوبت چاپ اول.

۲۵. زحیلی، وهبه، قضایا الفقه والفکر المعاصر، ناشر: دار الفکر دمشق، چاپ دوم.

۲۶. شیخ الطائفه، محمد بن حسن، بن علی، بن حسن، تهذیب الاحکام سال نشر ۱۳۷۵ هـ، ق، محل نشر: نجف

۲۷. صدر، محمد باقر، تعلیقه منهاج الصالحین، ناشر: دارالتعارف للمطبوعات، مکان نشر بیروت - لبنان، چاپ دوم سال نشر ۱۴۱۰ ق

۲۸. عاملی، شیخ حر، وسائل الشیعه، ناشر: مؤسسه آل الیت (علیهم السلام) چاپ اول.

۲۹. عاملی، شهیدثانی، زین الدین بن علی، الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه، انتشارات: دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم تاریخ نشر ۱۴۱۲ه ق نوبت چاپ: اول

۳۰. قمی، میرزا، جامع الشتات فی اجوبه السؤالات، موضوع فقه استدلالی، محل نشر: تهران، ناشر: مؤسسه کیهان سال نشر ۱۳۷۱ شمسی.

۳۱. محقق حلی، شرائع الاسلام، موضوع، فقه فتوای، محل نشر: تهران، ناشر: اسماعیلیان، سال چاپ ۱۴۰۸ ق، نوبت چاپ: دوم

۳۲. محقق حلی، نجم الدین، شرائع الاسلام فی مسائل الحلال والحرام، موضوع، فقه فتوای ج ۴ ص ۷۶ محل نشر: قم، مؤسسه اسماعیلیان سال نشر، ۱۳۹۷.

۳۳. مشکینی، میرزا علی اکبر فیض، اصطلاحات الاصول، محل نشر: قم، ناشر، الهادی، تاریخ نشر ۱۳۷۱، نوبت چاپ: پنجم

۳۴. نجفی جواهری، محمد حسن، جواهر الکلام، ناشر: دار احیاء تراث العربی، محل نشر: بیروت، نوبت چاپ هفتم، تاریخ نشر: ۱۳۶۲ش

۳۵. نجفی، محمد حسن، جواهر الکلام فی شرح شرایع الاسلام، ناشر: بیروت، دار احیاء التراث العربی.

۳۶. نهج البلاغه، گرد آورنده، موسوی، سید رضی، محمد بن حسین (قم: موسسه نهج البلاغه، الطبعة الاولى، ۱۴۱۴ه ق)

۳۷. خالقداد، اسدی، ادله اثبات دعوی در فقه و حقوق، دوره ۱۱ شماره پیاپی ۱۴، شهریور ۱۳۹۸

Nasim Kowsar

Scientific Quarterly

- Solutions to prevent delinquency and reform criminals
- Probative value of electronic evidence in Iranian and Afghan law...
- Jurisprudential review of circumcision condition in Tawaf
- The crime of theft and its punishment from the perspective of Islamic jurisprudence
- The theory of sanctity of Jihad before the rise of Hazrat Mahdi
- Essay on Jihad/ Gurban Ali Hakimi
- Blessing-making and blessing-burning factors in the Holy Quran